

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВІРТУАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

У статті представлено теоретичний аналіз проблем підліткового віку, пов'язаних з провідною діяльністю – спілкуванням. Наводяться особливості спілкування в Інтернет-мережі. Представлено головні підходи до дослідження віртуального спілкування підлітків.

Ключові слова: спілкування, підліток, Інтернет-мережа, віртуальне спілкування.

Постановка проблеми. Віртуальне спілкування в останні роки стало незамінною рисою життя сучасної людини. З одного боку, це зручний та швидкий спосіб передачі інформації. З іншого – віртуальний простір став проблемною зоною для значної кількості людей, замінивши безпосередні контакти між людьми. Актуальність та проблемність віртуального спілкування у підлітковому віці є особливо гострою, оскільки діяльність спілкування є провідною для цього віку та дає змогу певною мірою задовольнити ті потреби, що виникають у підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з розвитком особистості в підлітковому віці, розглядалися у працях Л.І. Божович, Л. С. Виготського, Д. Б. Ельконіна, О. В. Запорожця, Я. Л. Коломінського, І. С. Кона, Г. С.Костюка, В. С. Мухіної, А. А. Реана, Р. Ф. Савіних, Д. Й. Фельдштейна та ін. та особливості спілкування підлітків – у працях А. В. Мудрика, М. В. Шакурова, Н. Ф. Маслової, Р. В. Овчарової та ін. Останнім часом з'явилися праці, в яких представлено результати досліджень, пов'язаних з проблемами спілкування у віртуальному просторі та Інтернет-залежністю (Ю. Д. Бабаєва, Є. Белінська, О. С. Войскунский, О.А.Гузьман, С. В. Девтерова, А. Жічка, С. В. Зайцева, Н.О.Ляшенко, Н. П. Петрова, К. Петров, І. Б. Приходько).

Мета дослідження - з'ясування теоретико-методологічних засад дослідження особливостей спілкування підлітків у віртуальному просторі.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Підлітковий період характеризується специфічною соціальною ситуацією розвитку. Вона, з одного боку, включає елементи мікросередовища, з яким підліток активно взаємодіє; а з іншого - переживання ним цієї взаємодії.

Головний зміст підліткового віку становить його перехід від дитинства до дорослості. Всі сторони розвитку піддаються якісній перебудові, виникають і формуються нові психологічні утворення. Цей процес перетворення і визначає всі основні особливості особистості підлітка. Підлітковий вік традиційно вважається найважчим у виховному відношенні, що пов'язують найчастіше зі статевим дозріванням як причиною різних психофізіологічних і психічних відхилень [3, 4].

У підлітковому віці завдяки бурхливій перебудові організму різко підвищується інтерес до своєї зовнішності. Формується новий образ фізичного «Я». Підліток гостро переживає дійсні та уявні вади зовнішності. Причому, згідно з дослідженнями, юнаки частіше, ніж дівчата, позитивно оцінюють свою зовнішність та фізичні дані. На образ фізичного «Я» і самосвідомість в цілому впливає темп статевого дозрівання. Підлітки з раннім фізичним дозріванням опиняються в найбільш вигідному положенні; акселерація створює більш сприятливі можливості особистісного розвитку. Підлітки з раннім фізичним розвитком зазвичай більш впевнені в собі і тримаються спокійніше [7].

У підлітковому віці гостро протікає перехід від дитинства до дорослості, в якому переплітаються суперечливі тенденції. З одного боку, характерними стають негативізм,

дисгармонійність у будові особистості, зміщення усталеної системи інтересів і спрямувань дитини. З іншого боку, підлітковий вік відрізняється безліччю позитивних чинників: зростає самостійність, різноманітнішими та змістовнішими стають міжособистісні стосунки, розширюється сфера діяльності тощо. Важливо, що цей період характеризується виходом дитини на якісно нову соціальну позицію, з якої формується її свідоме ставлення до себе як члена суспільства. Особливе становище починає займати спілкування, свідоме експериментування з власними стосунками з іншими людьми (пошуки друзів, компанії, конфлікти, з'ясування стосунків тощо).

Новоутворенням підліткового віку є «почуття дорослості» як особлива форма самосвідомості. За Д. Б. Ельконіним, «почуття дорослості» є новоутворення свідомості, через яке підліток порівнює і ототожнює себе з іншими (дорослими або товаришами), знаходить зразки для засвоєння, будує свої стосунки з іншими людьми, перебудовує свою діяльність. Почуття дорослості не залежить безпосередньо від статевого дозрівання і виявляється у прагненні до самостійності, бажанні захистити важливі сторони свого життя від втручання батьків. Підлітки претендують на рівноправність у стосунках з дорослими і йдуть на конфлікти, відстоюючи свою «дорослу» позицію. Якщо на основі почуття дорослості підлітку вдається розгорнути нову провідну діяльність - інтимно-особистісне спілкування, то до кінця підліткового віку складається досить розвинена самосвідомість, в якій відбувається заперечення дорослості завдяки переорієнтації на себе [7].

У підлітковому віці спілкування з однолітками набуває абсолютно виняткової значущості. У ході спілкування та взаємодії у своєму середовищі у підлітків формується такий механізм соціальної перцепції як рефлексія. Спілкування виявляється настільки привабливим, що діти забувають про уроки і домашні обов'язки. Зв'язки з батьками, такі емоційні в дитячі роки, стають не настільки безпосередніми, оскільки підліток тепер менше залежить від них. Своєї справи, плани, таємниці він довіряє вже не батькам, а одноліткам. При цьому в категоричній формі відстоює право на дружбу зі своїм однолітком, не терпить жодних обговорень і коментарів з приводу не тільки його недоліків, але й достоїнств. У стосунках з однолітками підліток прагне реалізувати свою особистість, визначити свої можливості у спілкуванні. Щоб здійснювати ці прагнення, йому потрібні особиста свобода і особиста відповідальність, які він відстоює як право на дорослість. При цьому щодо до батьків підліток, як правило, займає негативну позицію. [11, с. 65].

І.С. Кон приділяє особливу увагу інтересу до однолітків протилежної статі, що сприяє розвитку вибіркової спостережливості: помічаються навіть незначні зміни у поведінці, настроях, переживаннях та реакціях людини, яка подобається. Зростає увага до власних психоемоційних станів, зумовлених спілкуванням із симпатичними однолітками.

Підлітковий вік, за І. С. Коном, – період становлення якісно нових взаємин із дорослими. Підлітки вже не погоджуються на характерні для дитинства нерівноправні стосунки, оскільки вони не відповідають їх уявленням про власну дорослість та самостійність. Вони вимагають поваги до власної особистості та людської гідності, довіри та самостійності, тобто істотно обмежують права дорослого та розширюють свої власні. Невиконання розпоряджень дорослого, нехтування обов'язками, протест, – усе це ніщо інше, як боротьба підлітка за зміну існуючого типу стосунків. Нові форми взаємин поступово витісняють старі, але вони тривалий час співіснують, зумовлюючи конфлікти, непорозуміння та труднощі у спілкуванні дорослого з підлітком [7].

Успіхи в середовищі однолітків у підлітковому віці цінуються понад усе. У підліткових об'єднаннях залежно від рівня розвитку та виховання стихійно формуються свої кодекси честі. Звичайно, в цілому норми і правила запозичуються зі стосунків дорослих. Однак тут пильно контролюється те, як кожен відстоює свою честь, як здійснюються взаємини з точки зору

рівності і свободи кожного. Високо цінуються вірність, чесність і караються зрада, порушення обіцянок, егоїзм, жадібність тощо.

Перераховані орієнтації підлітків у спілкуванні загалом збігаються з орієнтаціями дорослих. Однак оцінка вчинків однолітків йде більш максималістично і емоційно, ніж у дорослих [7].

Діапазон підліткових орієнтацій в спілкуванні великий і різноманітний, однак на ці орієнтації впливає потреба в ровеснику, в почутті «Ми», страх перед можливою самотністю. Найважче в підлітковому віці - почуття самотності, непотрібності своїм одноліткам. Тому для підлітка велике значення має пошук і знаходження друга [7].

Враховуючи той факт, що провідною діяльністю в підлітковому віці є інтимно-особистісне спілкування, можливості сучасних підлітків у реалізації цієї діяльності значно розширюються [3, 4, 11]. Крім традиційних форм безпосереднього спілкування підлітки використовують ще й різні види опосередкованого. Одним з видів опосередкованого спілкування є Інтернет-спілкування, яке має деякі особливості.

1. Анонімність і зниження психологічного ризику в процесі спілкування. Незважаючи на те, що іноді є можливість отримати деякі відомості анкетного характеру і навіть фотографію віртуального співрозмовника, цієї інформації недостатньо для формування реального і більш-менш адекватного образу співрозмовника. Крім того, спостерігається приховування або презентація неправдивих відомостей про себе. Внаслідок такої анонімності та безкарності в мережі з'являється й інша особливість, пов'язана зі зниженням психологічного і соціального ризику в процесі спілкування - афективна розкутість, ненормативність і деяка безвідповідальність учасників спілкування. Людина в мережі може виявляти і виявляє більшу свободу висловлювань і вчинків (аж до образ, нецензурних висловлювань, сексуальних домагань), оскільки ризик викриття і особистої негативної оцінки оточуючими мінімальний.

2. Своєрідність перебігу процесів міжособистісного сприймання в умовах відсутності невербальної інформації - як правило, сильний вплив на уявлення про співрозмовника мають механізми стереотипізації та ідентифікації, а також установка на бажані якості у партнера.

3. Добровільність і бажаність контактів - користувач Інтернету добровільно зав'язує всілякі контакти або уникає чи перериває їх у будь-який момент.

4. Утрудненість, збідненість емоційного компонента спілкування, неможливість використання більшої частини невербальних засобів комунікації і самопрезентації, і, водночас, стійке прагнення до емоційного наповнення тексту, що виражається у створенні спеціальних значків для позначення емоцій або в описі емоцій словами (у дужках після основного тексту послання).

5. Прагнення до нетипової, ненормативної поведінки - часто користувачі Інтернету презентують себе з іншого боку, ніж в умовах реальної соціальної взаємодії, програють нереалізовані у діяльності поза мережею ролі, сценарії ненормативної поведінки.

6. Можливість одночасного спілкування великої кількості людей, що знаходяться в різних частинах світу, і, отже, живуть у різних культурах [8, 9].

При спілкуванні через Інтернет втрачає своє значення цілий ряд бар'єрів спілкування, зумовлених такими характеристиками партнерів по комунікації, які виражаються в їхньому зовнішньому вигляді: стать, вік, соціальний статус, зовнішня привабливість, комунікативна компетентність тощо.

Інший важливий наслідок фізичної непередставленості людини в текстовій комунікації - це можливість створювати про себе будь-яке враження за своїм бажанням. Дійсно, в текстовій комунікації в мережі Інтернет люди часто створюють собі так звані «віртуальні особистості», описуючи себе певним чином. Віртуальна особистість наділяється ім'ям, часто псевдонімом (який ще називають - «нік»). Існує точка зору, згідно з якою конструювання віртуальних особистостей в Інтернеті - це відображення змін структури ідентичності людини,

що виникають як наслідок відображення соціальних змін. Якщо людина повністю реалізує всі аспекти свого «Я» у реальному спілкуванні, мотивація конструювання віртуальних особистостей у неї, радше за все, відсутня, тоді спілкування в Інтернеті носить характер доповнення до основного виду спілкування.

Але віртуальне спілкування може мати і компенсаторний, замісний характер, що відбувається у випадку формування Інтернет-залежності. Поведінково така залежність виявляється в тому, що люди настільки воліють до життя в Інтернеті, що фактично починають відмовлятися від свого реального життя, проводячи значну частину часу у віртуальній реальності. Інтернет-залежні отримують в Інтернеті різні форми соціального визнання. Їх залежність може свідчити про те, що в реальному житті соціального визнання вони не отримують, а також про те, що у цієї групи людей можуть існувати певні труднощі, які не дають змогу задовольнити потребу у спілкуванні [1].

Таким чином, зазначені особливості комунікації в Інтернеті дозволяють підлітку конструювати ідентичність з власного вибору, компенсувати недоліки, соціально несхвалювані якості або ж приховувати певні риси характеру та бути таким, яким він хоче.

Н. Башкірова, виокремлюючи особливості віртуального спілкування, вважає, що вони дозволяють підлітку контролювати власну ідентичність за бажанням. Стає можливою компенсація недоліків, соціально неприйнятних якостей. Цей феномен уможлиблює носіння «бажаної» маски, представлення себе іншим таким, яким ти хочеш бути. В цілому, комунікативні можливості Інтернет-мережі дуже широкі. Знайти коло для комфортного спілкування не є проблемою в наш час. Коли настає час активної соціалізації підлітка, віртуальне спілкування стає більш бажаним, адже групу однодумців в Інтернеті знайти простіше, аніж у реальному житті [за 5].

О. Є. Войскунський зазначає, що спілкування в мережі впливає на всі сфери життя підлітка: стосунки з друзями та рідними, навчання та оточуюче середовище. В цілому, віртуальне спілкування не може замінити реального спілкування для підлітка. У ряді випадків Інтернет може допомогти налагодити втрачені зв'язки, але негативно вплинути на особистість підлітка, змінюючи її. Втрата соціальних контактів, невиконання власних обов'язків та роздратування під час живого спілкування, а також замкненість є основними проявами зловживання віртуальним спілкуванням [1].

О. Є. Войскунський наголошує на тому, що Інтернет-спілкування безпосередньо впливає як на підлітка, так і на його стосунки з друзями, сім'єю та оточуючим середовищем. У деяких випадках Інтернет-мережа дозволяє поновити втрачені зв'язки. Особливості комунікації в Інтернет-мережі дозволяють підлітку конструювати ідентичність з власного вибору, компенсувати недоліки, рішуче йти на контакти з незнайомими людьми, що в реальному житті може бути стимулом для роботи над собою. Але у більшості випадків віртуальне спілкування не може замінити реального спілкування підлітка з друзями, хоча вплив на такі взаємозв'язки може бути досить відчутним: замкненість, втрата соціальних контактів та друзів, роздратування під час живого спілкування, невиконання власних обов'язків тощо. Надмірне спілкування за допомогою Інтернет-мережі негативно впливає на психіку та соціальні зв'язки підлітка, який стає напруженим, емоційно неврівноваженим; втрачає контакти з друзями. Постійно перебуваючи у віртуальному просторі, підлітки забувають про інші форми організації та проведення дозвілля. Таким чином можна зазначити, що комунікативний компонент діяльності підлітка у Інтернет-мережі має свої специфічні особливості: дозволяє підлітку конструювати ідентичність з власного вибору, компенсувати недоліки та бути таким, яким він хоче себе бачити. Захоплюючись Інтернет-спілкуванням, підлітки недостатньо усвідомлюють можливі небезпеки спілкування в Інтернет-мережі. Всесвітня мережа Інтернет, будучи потужним чинником розвитку суспільства, здійснює істотний вплив на стиль мислення підлітка, на особливості його світосприйняття. Враховуючи

статистику популярності Інтернету серед молодого покоління різних країн, можна без перебільшення стверджувати, що Інтернет – це середовище, де розвиваються сучасні підлітки, пізнають світ, себе та інших людей. Пізнавальний компонент діяльності підлітків у мережі Інтернет дає можливість пошуку та засвоєння підлітками інформації, яка розміщена на Веб-сайтах, метою якого є розширення, поглиблення, уточнення власного уявлення про світ, реальну та віртуальну дійсність.

Як зазначають О.П. Белінська та О.Є. Жичкіна, віртуальне спілкування має підвищену порівняно зі звичайними соціальними контактами емоційну невимушеність. Дуже часто і дуже швидко між співрозмовниками виникають близькі стосунки, які переростають у взаємну приязнь, дружбу, якщо співрозмовники однієї статі, а між хлопцем і дівчиною вони нерідко набувають більш інтимної форми, яку називають «віртуальним романом». Віртуальні романи між підлітками розвиваються дуже швидко і тривають максимум півроку. Найчастіше «віртуальний роман» – це стан крайнього емоційного збудження, що межує з ейфорією. Але, здебільшого, в реальності такі стосунки немцні і швидко розпадаються [2].

С. В. Девтерова у своєму дослідженні намагалася з'ясувати характерологічні особливості учасників інтернет-спілкування на прикладі підлітків 15-16 років. Результати свідчать про наявність взаємозв'язку між рядом особливостей Інтернет-спілкування і характерологічними особливостями особи підлітка. Були встановлені типи акцентуацій, які найбільш активно використовують Інтернет-спілкування з тієї чи іншої причини [5].

Досліджуючи психологічні проблеми віртуального спілкування дітей та підлітків, І. Б. Приходько робить висновок про те, що саме невпевнені в собі діти, яким важко налагоджувати контакти з однолітками в реальному житті, шукають коло спілкування у віртуальному світі. Такі підлітки легше піддаються впливу, їхня психіка практично незахищена від інформаційного натиску.

Висновки. Таким чином, віртуальне спілкування має свої специфічні особливості порівняно з безпосереднім спілкуванням: анонімність і зниження психологічного ризику в процесі спілкування; відсутності невербальної інформації, добровільність і бажаність контактів; утрудненість, збідненість емоційного компонента; прагнення до нетипової, ненормативної поведінки; можливість одночасного спілкування великої кількості людей. Разом з тим, поряд з позитивними рисами, воно має і негативний вплив на особистість, що розвивається. Віртуальне спілкування дає змогу підлітку реалізувати провідну діяльність – спілкування – уникаючи певних бар'єрів, що виникають внаслідок проблем підліткового віку (почуття дорослості, підвищена увага до зовнішності та пошук недоліків, виникнення емоційних контактів тощо).

Основними причинами звернення до Інтернету, як інструменту спілкування може бути:

- недостатнє насичення спілкуванням у реальних контактах - у подібних випадках користувачі швидко втрачають інтерес до Інтернет-спілкування, якщо з'являються нові можливості для задоволення відповідних потреб у реальному житті;

- можливість реалізації якостей особистості, програвання ролей, переживання емоцій, з тих чи інших причин фрустрованих в реальному житті - подібна можливість зумовлена особливостями спілкування за допомогою мережі - анонімністю, нежорсткою нормативністю, своєрідністю процесу сприймання людини людиною. Бажанням переживання тих чи інших емоцій пояснюється і прагнення до емоційного наповнення тексту.

Перспективи подальших досліджень полягають у емпіричному вивченні механізмів сприймання та розуміння підлітками партнерів по спілкуванню в мережі Інтернет.

Література

1. Бабаева Ю. Д. Психологические последствия информатизации / Ю. Д. Бабаева, А. Е. Войкунский // Психологический журнал. – 1998. – Т. 19. – № 1. – С. 89-100.

- 2.Белинская Е. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты / Е. Белинская, А. Жичкина - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. - 165 с.
- 3.Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович – М.: Педагогика, 1968. – 387 с.
- 4.Выготский Л. С. К вопросу о динамике детского характера / Л.С.Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1983. –Т. 5. –С. 153-165.
- 5.Девтерова С. В. Психологічні детермінанти і наслідки Internet-комунікацій / С. В. Девтерова // Вісник НТУУ “КПІ”: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 2. – С. 99-108.
- 6.Жичкина А. Е. Особенности социальной перцепции в Интернете / А. Е. Жичкина // Мир психологии. – 1999. – № 3. – С. 72-80.
- 7.Кон И.С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. –М.: Просвещение. - 1982. – 191 с.
- 8.Петрова Н. П. Компьютерное образование: неблагоприятный прогноз? / Н. П. Петрова / Hard'n'Soft. - 2006. - N7.
9. Петров К. Мобильная революция / К. Петров / Мир Internet. - 2001. - № 5.
10. Симонович С. В. Вы купили компьютер: Полное руководство для начинающих в вопросах и ответах / С. В. Симонович, Г. А. Евсеев, В. И. Мураховский - М.: АСТ-ПРЕСС; Инфорком-Пресс, 2006. – 544 с.
11. Эльконин Д.Б. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков / Д. Б. Эльконин // Избр. психол. труды. – М.: Наука, 1989. – 264 с.

References

1. Babayev D. Psychological consequences of Informatization / J. D. Babaeva, A. E. Voiskounsky // Psychological journal. – 1998. – Vol. 19. – No. 1. – P. 89-100.
2. Belinskaya E. Modern studies of virtual communication: problems, hypotheses, results / Belinskaya E., A. Rickina - M.: UNITY-DANA, 2004. - 165 p.
3. Bozhovich L. I. Personality and its formation in childhood / L. I. Bozovic, M.: Pedagogy, 1968. – 387 p.
4. Vygotsky L. S. To the question about the dynamics of child character / L. S. Vygotsky // SOBR. works: In 6 T. M.: Pedagogy, 1983. –Т. 5. –P. 153 to 165.
5. Deverova S. V. Psihologo determinanti I results Internet-comunic / S. V. Deverova // Visnyk NTUU KPI: Flosoft. Psychology. Pedagogics. – 2001. – No. 2. – S. 99-108.
6. Rickina A. E. peculiarities of social perception in the Internet / A. E. Rickina // the World of psychology. – 1999. – No. 3. – P. 72-80.
7. Kon I. S. Psychology of high school / I. S. Kon. –M.: Education. - 1982. – 191 p.
8. Petrova N. P. Computer education: poor prognosis? /N. P. Petrova / Hard'n'soft. - 2006. - N7.
9. Petrov K. Mobile revolution / K. Petrov / Internet World. - 2001. - No. 5.
10. Simonovic, S. V. You bought a computer: a Complete guide for beginners in questions and answers / S. V. Simonovich, G. A. Evseev, V. I. Murakhovsky - Moscow: AST-PRESS; Inforkom-Press, 2006. – 544 p.
11. El'konin D. B. Age and individual characteristics of younger adolescents / D. B. Elkonin // FAV. psychol. works. – М.: Наука, 1989. – 264 p.

Коваленко А.Б., Дарьялова Н.А.

Теоретико-методологический анализ проблемы виртуального общения подростков

В статье представлен теоретический анализ проблем подросткового возраста, связанных с ведущей деятельностью – общением. Приводятся особенности общения в

Интернет-сети. Представлены главные подходы к исследованию виртуального общения подростков.

Ключевые слова: общение, подросток, Интернет-сеть, виртуальное общение.

Kovalenko A. B., Darialova N. A.

Theoretical-methodological analysis of problem of virtual communication of teenagers

The article presents a theoretical analysis of the problems of adolescence associated with leading activity - communication. We submit the features of communication in the Internet network. The main approaches to the study of virtual adolescent communication are presented as well.

Key words: communication, adolescent, network, virtual communication.

Коваленко Алла Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Дар'ялова Наталія Андріївна – аспірант кафедри соціальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

УДК 159.982.2

Кузікова С.Б.

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В КОНТЕКСТІ ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОГО СУПРОВОДУ ЇХ РОЗВИТКУ

В статті розглянуто можливості, шляхи і засоби формування позитивного самосприйняття і соціально - психологічної компетентності у дітей молодшого шкільного віку. Подано основну методологічну схему вікового підходу до аналізу різних явищ у психічному розвитку дитини, що становить передумову психокорекційної практики. Виокремлено напрями корекційно-розвивальної роботи психолога з молодшими школярами, наведено особливості її організації і проведення. Акцентовано на методах і способах організації навчання, прогресивних для особистісного розвитку учнів.

Ключові слова: психологічна компетентність, психологічний супровід, психокорекція, методи навчання, самооцінка, саморозвиток, відповідальність.

Постановка проблеми. Перебудова сучасної системи педагогічної діяльності у плані забезпечення різнобічного і гармонійного розвитку особистості вимагає від психолога особливої уваги до учня на переломних етапах його психічного та соціального розвитку, коли помітно загострюються суперечності цього процесу. Зазначене у повній мірі стосується молодшого шкільного віку – періоду освоєння дитиною нової ситуації розвитку та формування соціально-психологічної компетентності, яку можна розглядати як основу позитивного самосприйняття і активного усвідомленого саморозвитку особистості. З огляду на це важливою є проблема гуманізації виховного процесу, що полягає в забезпеченні умов (психологічному супроводі), за яких у дитини відбувається оптимальний розвиток усіх її потенційних можливостей – як успадкованих, так і тих, що набуваються нею у процесі індивідуальної життєдіяльності, «...в активному оволодінні суспільними цінностями, в їх удосконаленні, а водночас у самозбагаченні й саморозвитку власних можливостей» (М.Й. Боришевський).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На відміну від зарубіжної у вітчизняній психології питання психокорекції не були достатньо глибоко і детально розроблені. Однак для